

Naumenko, M. V. (2023). Content of the right to protect victims of domestic violence. *Actual Issues of Modern Science. European Scientific e-Journal*, 26, ___-___. Ostrava: Tuculart Edition & European Institute for Innovation Development. (In Ukrainian)

Науменко, М. В. (2023). Зміст права на захист постраждалих осіб від домашнього насильства. *Actual Issues of Modern Science. European Scientific e-Journal*, 26, ___-___. Ostrava: Tuculart Edition & European Institute for Innovation Development.

DOI: 10.47451/jur2023-08-01

The paper is published in Crossref, ICI Copernicus, BASE, Zenodo, OpenAIRE, LORY, Academic Resource Index ResearchBib, J-Gate, ISI International Scientific Indexing, ADL, Mendeley, eLibrary, WebArchive databases.

Maria V. Naumenko, Postgraduate Student, Department of Civil Law and Procedure, Faculty No. 6, Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, Ukraine.

Content of the right to protect victims of domestic violence

Abstract: Domestic violence as a negative, anti-social, socially dangerous phenomenon poses a considerable threat to the functioning of the family institution, the aggravation of family relations, and nullifies the constitutional provision under which a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value. Despite the significant attention of the international community, the development of civil society, the functioning of the human rights institute, significant progress in civilization, even highly developed legal and democratic states fail to eliminate domestic violence. To guarantee and ensure the effectiveness and efficiency of the security of Ukrainian citizens, as well as to strengthen family values, there is a need to develop measures to combat domestic violence, including through the ratification of international norms regarding the outlined issue. The work is devoted to the study of the essence, content and features of the implementation of the right to protection from domestic violence. The current situation states that domestic violence is one of the biggest problems of the modern world, the level of which has increased in the conditions of the pandemic and war. The laws and regulations regarding the formation of the right to protection against domestic violence have been analyzed.

Keywords: the right to protection from violence, domestic violence, measures to prevent and counter domestic violence, European experience in countering domestic violence.

Марія Вікторівна Науменко, аспірантка, кафедра цивільного права та процесу, факультет № 6, Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, Україна.

Зміст права на захист постраждалих осіб від домашнього насильства

Анотація: Домашнє насильство як негативне антисоціальне, суспільно небезпечне явище становить небяжку загрозу для функціонування інституту сім'ї, загострення родинних взаємовідносин, нівелює конституційне положення, за якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Незважаючи на значну увагу міжнародної спільноти, розвиток громадянського суспільства, функціонування інституту прав людини, суттєвий цивілізаційний поступ, навіть високорозвиненим правовим і демократичним державам не вдається ліквідувати домашнє насильство. З метою гарантування і забезпечення дієвості та ефективності безпеки українських громадян, а також зміцнення сімейних цінностей постає

необхідність розробки заходів в частині протидії домашнього насильства, в тому числі шляхом ратифікації міжнародних норм щодо окресленого питання. Робота присвячена дослідженню сутності, змісту й особливостей реалізації права на захист від домашнього насильства. Ситуація як склалася констатує, що домашнє насильство є однією з найбільших проблем сучасного світу, рівень якого збільшився в умовах пандемії та війни. Проаналізовано закони та норми щодо формування права на захист від домашнього насильства.

Ключові слова: право на захист від насильства, домашнє насильство, заходи запобігання та протидії домашньому насильству.

Вступ

Актуальність даного дослідження полягає в протиріччях між нормативною кваліфікацією факторів жорстокого поведіння й розумінням, визнанням цієї проблеми суспільством і державою.

Проблема сімейного насильства є актуальною в усьому світі. В Україні ця проблема посилюється завдяки існуванню воєнного стану, соціально-економічними умовам та соціальних норм щодо випадків сімейного насильства. Сімейне насильство за всіх часів було частиною подружніх стосунків. З часом ставлення і держави о проявів насильства у ній змінюється. Однак лише в минулому столітті насильство в сім'ї стало усвідомлюватися к соціальна проблема і отримало негативну оцінку фахівців і вчених, які займаються даною проблемою.

Щодо різниці поглядів на право на захист осіб, постраждалих від домашнього насильства позбавляє можливості цільового вирішення проблеми подолання домашнього насильства, аналіз змісту права на захист від домашнього насильства на мій погляд надасть можливість усунути данні протиріччя, допоможе виробленню державою комплексної стратегії поведінки органів влади захисту постраждалих осіб від домашнього насильства.

Предметом дослідження було організаційно-правові засади протидії домашнього насильства.

Об'єктом дослідження були правовідносини, що виникають у сім'ї.

Метою даного дослідження є виявленні справжніх детерменантів ефективності системи права на захист, визначити дієві способів та заходи їх вдосконалення.

Виходячи з поставленої мети були вироблені наступні завдання дослідження:

- визначити суб'єкт права на захист від насильства;
- виявити, наскільки доцільним є використання сучасних способів захисту;
- розкрити зміст права на захист;
- простежити характер взаємодії між змістом та ступенем ефективності різних видів юридичних засобів та їх результативність.

Для осягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження були використані такі наукові методи як, загальні та спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких зумовлено системним підходом, що дає змогу планомірно й комплексно вивчити і розкрити дану тему.

Так, за допомогою логіко-семантичного методу оновлено та уточнено термінологічний апарат, визначено дефініції понять «право на свободу та особисту недоторканність».

За допомогою методу класифікації виокремлено різновиди нормативно-правових актів, які становлять правовий базис для реалізації права на захист від домашнього насильства.

Історично-правовий метод було застосовано під час дослідження історично-правових особливостей становлення й розвитку права на захист від домашнього насильства.

Порівняльно-правовий метод став у нагоді для порівняння та співвідношення правових наукових підходів, положень нормативно-правових. Методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції були використані під час дослідження наукових підходів, судової практики, нормативно-правових актів, правових конструкцій, проблем нормативно-правового регулювання реалізації права на захист постраждалих від домашнього насильства. Системно-структурний метод дав змогу охарактеризувати окремі аспекти права на захист від домашнього насильства.

В ході дослідження були використані наступні матеріали видатних науковців – правників, психологів, соціологів, педагогів. В юридичній сфері ці питання вивчали Н.В. Аніщук, А.Б. Блага, Г.О. Гербова, В.В. Галунько, О.О. Кочемировська, М. Легенька, О.М. Ткаленко, О.С. Тунтула та інші науковці.

Результати дослідження

Конституція України визнає право кожного захищати свої права і свободи, права і свободи інших людей від посягань, у тому числі від посягань представників влади або посадових осіб [*Конституція України..., 1996; Рішення Конституційного Суду України..., 1997*]. що найчастіше відбувається шляхом звернення до суду [*Щодо ціннісно-правових аспектів..., 2004*].

Крім того, кожний має право звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховною Радою України по правах людини. Кожний має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод у відповідні міжнародні судові установи або відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

На сьогодні існує проблема прояву насильства, а також як форма вирішення внутрішньо сімейного конфлікту – досить поширене явище, що сягає своїм корінням в глибоку давнину. Розцінюючи насильство споконвіку як крайню, виняткову форму вирішення сімейних конфліктів, реалізуючи таку оцінку у змісті «кримінальних» законів, суспільство, проте, по-різному оцінювало характер і ступінь небезпеки сімейного насильства в залежності від сімейних статусів потерпілого, ступеня та законності їхньої спорідненості, статі, малолітнього чи похилого віку потерпілого, його безпорадності чи залежності від винного, наявності особливого обов'язку винного піклуватися про потерпілого, а також залежно від причини конфлікту, мотивів його насильницького вирішення та інших обставин. Змінюючись із кримінальним законодавством, що вдосконалювалося, регламентація відповідальності за сімейне насильство тією чи іншою мірою завжди знаходила відображення у вітчизняному кримінальному законодавстві на всіх етапах його розвитку. Необхідно відзначити, що такі зміни стосувалися не тільки змісту об'єкта, об'єктивної або суб'єкта.

Відповідно до Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Цим нормативним актом визначено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, перелік суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, відповідальність за вчинення домашнього насильства та надання допомоги і захисту постраждалим особам тощо [Закон України..., 2018]. Поліція, згідно з Законом України «Про Національну поліцію» уживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі п. 18 частини ч.1 статті 23 Закону.

Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» Законом визначено здійснення заходів із запобігання насильству за ознакою статі, суб'єктів, які здійснюють заходи у цій сфері, відповідальність за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо. Також є можливість отримати безоплатну правову допомогу особам, які постраждали від домашнього насильства, так, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», право на безоплатну вторинну правову допомогу мають особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, вони мають право на: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Сімейним Кодексом визначено підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. У положеннях Кодексу чітко вказано, що регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, також встановлена рівність прав та обов'язків дітей стосовно батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, а також фізичні покарання дитини батьками, застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. Кодекс закріплює право дитини звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а також якщо дитина досягла чотирнадцяти років безпосередньо до суду. Крім того, звертатися до зазначених установ за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки мають право їх батьки, без спеціальних на те повноважень як законні представники своєї дитини [Сімейний кодекс України..., 2002]. Цивільного процесуального кодексу України містить наступні статті, які дають можливість також реалізувати особі своє право на захист своїх прав у суді.

«Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» містить такі статті: 350-1 (Підсудність); 350-2 (Особи, які можуть бути заявниками); 350-3 «Заінтересовані особи у справах про видачу обмежувального припису); 350-4 (Зміст заяви); 350-5 (Розгляд справи); 350-6 (Рішення суду), 350-7 (Продовження обмежувального припису), 350-8 (Вручення рішення суду, повідомлення про видачу або продовження обмежувального припису)» [Цивільний процесуальний кодекс України..., 2004].

Відповідно до Цивільного кодексу України, залежно від віку суб'єкта правовідносин, крім повної цивільної дієздатності фізичної особи, Кодекс визначає також часткову цивільну дієздатність та неповну цивільну дієздатність, характерною рисою яких є особливості правового статусу малолітньої та неповнолітньої особи в питаннях цивільної відповідальності.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» визначено механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності [*Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів...*, 2018].

Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» затверджено Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, який визначає механізм провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [*Про затвердження Порядку провадження...*, 2008]. Ще можна багато проводити аналіз законів, що містять норми, які можливо застосовувати при здійсненні права на захист від насильства, законодавець прагне виконати взяті на себе зобов'язання, що пов'язані з необхідністю розробки концепції державної політики, спрямованої на боротьбу із зазначеними злочинними проявами, прагнути не можливо без взаємозв'язку усіх гілок влади. Дана тема потребує ще подальшого наукового дослідження, нові зміни в законодавстві тільки почали діяти й ще не можна з точністю визначити їх ефективність.

Дискусія

Проблематика домашнього насильства висвітлювалась також в роботах таких вчених, як: І.А. Ботнарченко, А.М. Волощук, Г.В. Герасименко, О.М. Джужа, Г.В. Кобеньок, В.В. Пивоваров, О.В. Полковенко, Т.В. Полковенко тощо. Праці зазначених науковців переважно стосуються загальних аспектів виникнення та функціонування домашнього насильства. В той же час, питання щодо організаційно-правових засад протидії домашнього насильства є малодослідженими та потребують науково-практичного дослідження та обґрунтування [*Насильство в сім'ї та діяльність...*, 2012].

Науковці стверджують, що домашнє насильство ґрунтується на нерівності сімейних ролей, які виконують кривдник та постраждала особа, тобто є проявом (актом) гендерно зумовленого насильства [*Дмитрацук, 2020*]. Воно не є виключно насильством чоловіків стосовно дружин – воно може вчинятися між особами будь-якої статі різних форм споріднення, у т. ч. й жінками стосовно чоловіків. Але потрібно зважати, що переважна більшість випадків домашнього насильства вчиняється щодо жінок [*Блага, 2021*]

Світова спільнота актуалізувала проблематику домашнього насильства. Результатом зусиль країн світу стало ухвалення Стамбульської конвенції – Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, що була відкрита для підписання 11 травня 2011 у Стамбулі, Туреччина [*The Council of Europe Convention...*, 2011]. Стамбульська конвенція – це перший документ, який юридично зобов'язує створити правову базу для боротьби з насильством стосовно жінок. Країни, що приєдналися до Конвенції, повинні криміналізувати психологічне насильство, переслідування, фізичне та сексуальне насильство, примусовий шлюб, примусові аборти і стерилізацію. Україна одна з перших країн підписала Конвенцію ще в 2011 році, але досі не ратифікувала. Наразі Стамбульську конвенцію ратифікували понад 30 країн. Але ж все ж таки є проблеми [*Алмакіна, 2020*].

Висновок

Суб'єктом права на захист від домашнього насильства є фізична особа, людина, незалежно від віку, яка постраждала від домашнього насильства. Дане право належить до суб'єктивних публічних, адже в основі, тобто зміст цього права - не тільки інтерес особи, а це може бути отримати захист від уповноважених суб'єктів, а також і публічний інтерес, а від полягає у постійному підтриманні порядку та безпеки. Особливістю права на захист від домашнього насильства є те, що його реалізація здійснюється як за зверненням особи, так і без такого, за ініціативою уповноваженого органу в результаті оцінки ризиків [*Myronenko et al., 2023*].

Праву на захист від домашнього насильства кореспондує обов'язок суб'єктів, уповноважених на те законом, здійснювати заходи, спрямовані на захист особи, і передбачені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Захист уявляє собою сукупність дій, засобів, за допомогою яких здійснюється поновлення права особи, що зазнало порушення. Зазвичай, захист здійснюється через судовий та адміністративний порядок.

Також вважаємо перспективним є запровадження інституту попередження та протидії домашнього насильства, оскільки не дивлячись на широкий спектр суб'єктів протидії домашнього насильства, їх компетенція, по-перше, не прямо, а опосередковано спрямована на протидію насильства в окресленому середовищі; по-друге, основним інституційним індикатором протидії домашнього насильства виступає виконавча гілка влади [*Петровський, 2008*]. А також запровадження спеціального інституту – Представника Уповноваженого Верховної Ради України з питань попередження та протидії домашнього насильства.

Джерела інформації:

Блага, А. Б. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству: навчальний посібник / А. Б. Блага, О. С. Тунтула, О. О. Кочеміровська; за заг. ред. А. Б. Благої. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. [Bлага, A. B., Tuntula, A. S., & Kochemirovskaya A. A. (2021). *Actual problems of countering domestic violence: Textbook*. Nikolaev]

- Дмитрашчук, О. С. Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству. Юридична наука. № 1(103)/2020. 2020, 284-290 с. [Dmitrashchuk, O. S. (2020). Foreign experience in preventing domestic violence. *Legal Science*, 1(103), pp. 284-290.]
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. [On Preventing and Countering Domestic Violence. Law of Ukraine dated December 7, 2017, No. 2229-VIII. *Vedomosti of the Verkhovna Rada*, 2018, 4, art. 35.]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
- Конституція України: затверджена Законом України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (Із змін., внесеними згідно із Законом України від 1 лютого 2011 № 2952-VI (2952-17) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.; 2011. – № 10. – Ст. 68. – Стаття. 55. [Constitution of Ukraine (approved by the law of Ukraine No. 254k/96-ВР of June 28, 1996 (as amended. introduced according to the law of Ukraine dated February 1, 2011 No. 2952-VI (2952-17). *Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1996, 30, rt. 141.; *Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2011, 10, art. 68, 55.]
- Ломакіна, О. В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування, 1.6. 2020. UN Handbook for Legislation on Violence against Women. The Advocates for Human Rights. http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation. [Lomakina, O. V. (2020). *Foreign experience in countering domestic violence and gender-based violence. Theory and practice of public administration and local self-government*.]
- Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. / уклад.: А. В. Запорожцев., А. В. Лабунь, Д. Г. Заброда та ін. Київ, 2012. [Zaporozhtsev, A. V. et al. (2012). *Domestic violence and the activities of internal affairs bodies to overcome it: Textbook and methodical manual*. Київ.]
- Петровський, П. Філософські основи методології державного управління. Ефективність державного управління: збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України / за заг. ред. В. С. Загорського, А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. Вип. 14/15. С. 118-125. [Petrovsky, P. (2008). Philosophical foundations of the methodology of public administration. Efficiency of public administration: Collection of Scientific Papers of the Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 14-15, pp. 118-125.]
- Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2018 р. № 658 / Верховна Рада. [On approval of the procedure for interaction of entities implementing measures in prevention and combating domestic violence and gender-based violence. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 658 dated August 2, 2018. *Verkhovna Rada*] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.
- Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 // Офіційний Вісник України. – 2008. – № 76. – Ст. 2561. [On the approval

- of the Procedure for the guardianship and guardianship bodies of activities related to the protection of the rights of the child: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 866 dated September 24, 2008. Official Bulletin of Ukraine, 76, art. 2561.]
- Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 р. у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи). – Інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України» // АТ «Інформтехнологія». – К., 2004. [The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated November 25, 1997 in the case of the constitutional appeal of citizen Galina Pavlovna Dzyuba regarding the official interpretation of part two of Article 55 of the Constitution of Ukraine and Article 248-2 of the Civil Procedure Code of Ukraine (the case of citizen G. P. Dzyuba regarding the right to appeal in court against illegal actions of an official). Information search system “normative acts of Ukraine”. (2004). Kyiv: JSC “Informtechnology”.]
- Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №21. [The Family Code of Ukraine dated January 10, 2002. Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, 21]
- Фіалка, М. (2019). Домашнє насильство – фонове явище чи злочин? Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнар. круглого столу (м. Київ, 27 верес. 2019 р.), с. 176-179. Київ. [Fialka, M. (2019). Is domestic violence a background phenomenon or a crime? Novelties of Legislation on Prevention and Counteraction to Domestic Violence: Proceedings of International Round Table, pp. 176-179. Kyiv.]
- Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 р. зі змінами та доповненнями. [Civil Procedure Code of Ukraine No. 1618-IV dated March 18, 2004, with amendments and additions.]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print>
- Щодо ціннісно-правових аспектів судової влади та правосуддя: див.: Дудченко В. В. Ціннісно-правові аспекти судової влади та правосуддя // Судовий захист права власності. Матеріали науково-практичної конференції. Одеса, 25 червня 2004 року. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – С. 108-114. [Dudchenko, V. V. (2004). Value-legal aspects of the judiciary and justice. Judicial Protection of Property Rights. *Proceedings of the Scientific and Practical Conference*, pp. 108-114. Odessa: Legal Literature. – Regarding the value-legal aspects of the judiciary and justice]
- Myronenko, V., Kaliniuk, A., Kutsyk, K., Zadorozhna, A., & Kovalenko, I. (2023). Social and legal protection of orphans and children left without parental care under martial law. *Cuestiones Politicas*, Vol. 41, 77, pp. 227-242.
- The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). (2011). Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence>